

Професійна мовленнєва компетентність як наукове поняття

Н. Д. Скибун

Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Україна

Paper received 19.11.15; Accepted for publication 07.12.15.

Анотація. У статті на основі аналізу наукової літератури сформульовано визначення поняття „професійна мовленнєва компетентність майбутніх фахівців туристичного профілю”. Узагальнюючи подані в науковій літературі тлумачення ключових понять наукової статті, зокрема „компетентність”, „професійна компетентність” і „мовленнєва компетентність”, зроблено висновок, що професійна мовленнєва компетентність майбутнього фахівця туристичного профілю – це інтегральна здатність студента та його готовність до засвоєння закономірностей функціонування мовних засобів у мовленні для сприйняття, розуміння і створення висловлювання під час фахової діяльності.

Ключові слова: компетентність, компетенція, професійна компетентність, мовленнєва компетентність, професійна мовленнєва компетентність фахівця туристичного профілю

Вступ. Зміни в суспільстві, пов’язані з входженням України в європейський простір, динамічним розвитком туризму, вимагають удосконалення системи професійної освіти, а отже, підвищення вимог до рівня професійної компетентності майбутнього працівника туристичної галузі, його фахової підготовки і особистісних якостей.

Сучасному суспільству потрібен фахівець, здатний самостійно і творчо вирішувати складні професійні завдання, усвідомлювати особистісну і громадську значущість своєї професійної діяльності, відповідальність за її результати, сприймати інформацію і творити зміни, бути готовим до інноваційної діяльності й до соціально вмотивованого трансформування набутих знань у систему інноваційних технологій; відчувати потребу в постійній самоосвіті і володіти навичками самостійного здобуття знань і підвищення кваліфікації. Виховання таких спеціалістів можливе лише за умови кардинального переосмислення кінцевих цілей професійної підготовки у вищому навчальному закладі туристичного профілю в напрямі формування не розрізнених знань, навичок і умінь, а цілісного комплексу базових і професійно орієнтованих компетентностей випускників [9, с. 23].

Підтвердженням цього є лінійна структура професіограми майбутнього фахівця туристичного профілю, що містить пізнавальний, функційний, діяльнісний та особистісний компоненти. Пізнавальний компонент відображає зміст професійної підготовки фахівців сфери туризму; функційний – фахову підготовку до виконання професійних функцій; діяльнісний – до дійснення різних видів професійної діяльності в умовах реальної співпраці; особистісний – формування особистості фахівця сфери туризму, його особистісних якостей і професійної культури [6].

Стислий огляд публікацій з теми. Проблема теорії і практики підготовки сучасних фахівців і формування їхньої професійної компетентності не нова в дидактиці. Ретроспективний аналіз наукових праць переконує, що особливості формування та становлення особистості майбутнього фахівця, зокрема його професійної компетентності, ґрунтовно досліджені С. Гончаренком, В. Бездуховою, О. Дахіною, Б. Ельконіним, Б. Гершунським, О. Лебедевою та ін. Деякі аспекти формування професійної компетентності майбутніх фахівців туристичної галузі розкрили у своїх наукових студіях С. Александрова, Г. Гуменюк, Г. Зайчук, Я. Окопна, І. Саух, Л. Соловой, О. Тишевська-Шапошник та ін.

Вирішенню проблеми формування мовленнєвої компетентності присвячені наукові дослідження Л. Мацько, А. Нікітіної, Л. Паламар, М. Пентилюк, Л. Струганець, Г. Шелехової та ін. Удосконалення професійного мовлення майбутніх фахівців різних галузей стало предметом наукових студій З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіної, І. Дроздової, С. Карамана, К. Климової, О. Семенов, Т. Симоненко, В. Шляхової та ін. У дисертаційних працях Л. Барановської, Г. Берегової, О. Бугайчук, Л. Васецької, Л. Головагої, Ж. Горіної, Н. Костриці, К. Лихачової, Л. Лучкіної, В. Михайлюк, Т. Окуневич, Т. Рукас, Л. Рускуліс, Н. Тоцької, І. Черних та ін. розкрито певні аспекти проблеми формування професійного мовлення студентів вищих закладів освіти. Дослідники переконливо довели, що сформовані мовленнєві вміння є виявом професіоналізму й розробили методичні рекомендації з розвитку мовленнєвих умінь і навичок студентів різних профілей навчання.

Аналіз проблеми формування професійного мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців туристичного профілю до сьогодні залишається не вирішеною, що й зумовило вибір теми нашої наукової розвідки.

Мета статті полягає в аналізі педагогічної літератури з обраної проблеми, визначенні поняття „професійна мовленнєва компетентність майбутніх фахівців туристичного профілю”.

Матеріали й методи. У науковій літературі обґрунтовано відмінність між поняттями „компетенція” і „компетентність”. Тому, не вдаючися до дискусії, ми на основі теоретичного осмислення й аналізу інтерпретацій досліджуваних понять, які належать Н. Голуб, І. Гудзик, М. Пентилюк, Т. Симоненко, А. Хуторському та ін., розглядатимемо компетентність як інтегровану здатність студента, набуту під час навчання; комплекс знань, навичок і досвіду, що дають змогу ефективно діяти або виконувати певні функції. Компетенція – рівень знань, умінь і навичок, ставлень у певній галузі діяльності.

Слушним вважаємо зауваження авторів Словника лінгводидактичних термінів: компетентність містить знання, уміння й навички, досвід, цінності, ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися в процесі конкретної ситуації; очікувані й вимірювані досягнення, що підтверджують здатність (спроможність) виконувати певні дії самостійно після засвоєння програмового матеріалу [8, с. 111-112].

На основі таких узагальнень можемо стверджувати, що компетентність майбутнього фахівця туристичної

галузі – це синтез знань, умінь, навичок, цінностей, досвіду, професійних особистих якостей, який є наслідком навчання у вищому закладі освіти.

На думку Л. Соловей, термін „професійна компетентність” введено для коректної характеристики кінцевого результату навчання, що об’єднує, на думку різних дослідників, не лише професійні знання і вміння, але й професійний досвід, систему ціннісних орієнтацій особистості, ставлення до праці, здатність ефективно використовувати отримані знання й уміння й набувати нові, ефективне володіння різними способами вирішення проблемно-когнітивних завдань, особистісні інтелектуально-вольові риси, необхідні для досягнення кінцевої мети тощо. Професійна компетентність, переконана дослідниця, включає когнітивний, операційно-технологічний, мотиваційний, етичний, соціальний і поведінковий складники [9, с. 23].

Г. Зайчук на основі теоретичного аналізу наукових досліджень українських і російських учених (О. Бобієнко, М. Вачевський, В. Федорченко, Г. Цехмістрова та ін.) доходить висновку, що професійна компетентність фахівця туристичної галузі формується на основі багатогранних аспектів туристичної діяльності, що вимагає професійних знань, умінь, навичок, професійно значущих особистісних якостей. Крім того, дослідниця, аналізуючи сутність професійної компетентності майбутнього фахівця туристичної сфери, виділяє в її структурі принципові позиції, а саме: фундаментальні сутності і сутності, в основі яких лежать здібності і задатки особистості, а також створення відповідного освітнього середовища, що вимагає адекватної і своєчасної реакції в певній сфері діяльності (туризмі). Туристичне середовище при цьому вона розглядає як низку таких інституцій, як суспільство, держава, ринок праці, освітні установи, сучасні технології, що впливають на вимоги до компетентності фахівця. Г. Зайчук при цьому бере до уваги одну з найважливіших особливостей туристичного середовища – швидко змінюваність і активність. Важливість визнання середовища, на її погляд, є необхідним складником навчального процесу. Зміни в середовищі викликають зміни фундаментальних складників професійної підготовки (знання, вміння, навички, цінності, мотивація). Тобто зміна поведінки особистості є відповіддю на вимоги держави, суспільства, ринку праці [3, с. 9-10].

Аспектом професійної культури, здатністю до здійснення стратегічних, аналітичних, організаційно-розпорядчих, консультативно-дорадчих, контрольних функцій та ефективної самореалізації в умовах практичної діяльності на підставі спеціальних знань, умінь, цінностей, необхідних для професійної діяльності у сфері туристичної індустрії, вважає професійну компетентність менеджера туризму І. Саух [7]. На думку автора, компетентність менеджера туризму не обмежується суто професійними рамками – модель компетентності менеджера туризму повинна складатися із багатьох компонентів: фахового, інтелектуального, творчого, морального, комунікативного, інформаційного, особистісного. Отже, сучасний фахівець має володіти всіма головними компетентностями.

Розглядаючи особливості реалізації компетентнісного підходу до професійної підготовки фахівців у галузі туристичної діяльності, Г. Гуменюк формулює таке

визначення поняття „професійна компетентність фахівця в галузі туризму” – інтегральна характеристика, що визначає реальну здатність до досягнення глобальної мети чи окремого результату, а також здатність розв’язувати професійні проблеми і типові професійні завдання, які виникають у реальних ситуаціях туристичної діяльності з використанням знань, професійного і життєвого досвіду, цінностей і нахилів [2].

Фахівець з туризму повинен володіти професіоналізованими знаннями про всі види туристичних послуг, екологію, архітектуру, етнографію країн світу, вмінні здійснювати правове регулювання туристської діяльності, володіти вміннями самостійного туроперейтингу, пропонувати готові конкурентоспроможні програми, що передбачають розширений обсяг знань про туристсько-готельний і ресторанний бізнес, технологічні особливості підготовки, розроблення й надання турів, особливості їх тематичного змісту тощо [10, с. 108].

Результати і їх обговорення. Науковці єдині в тому, що професійні якості менеджера з туризму передбачають сформованість у нього таких умінь:

- 1) організувати свою працю, володіти спеціалізованими комп’ютерними програмами для збирання й оброблення інформації;
- 2) бути мобільним, швидко перенавчатися, здобувати нові знання;
- 3) мати нестандартне мислення;
- 4) знати управління, психологію, педагогіку;
- 5) мати організаторські здібності, а також бути готовим до співпраці з колегами;
- 6) бути комунікативним, грамотно вести переговори, укладати договори, приймати рішення в галузі маркетингу і продажу.

Також у своїй роботі туристичний менеджер повинен керуватися правилами професійної етики та захисту прав споживачів з метою збереження їхнього здоров’я, майна, багажу, навколишнього середовища [6].

Отже, не викликає заперечень твердження, що у фахівця туристичної галузі мусять бути сформовані мовленнєві вміння й навички, що є підтвердженням сформованості мовленнєвої компетентності. Адже туристична діяльність повністю пронизана складною системою комунікації. По-перше, кожне туристичне підприємство контактує зі своїми клієнтами, банками, страховими компаніями, виробниками туристичних послуг. Причому ці зв’язки мають різноплановий та пересічний характер. Завдання туристичного підприємства полягають у формуванні й підтримці образу запропонованого туристичного продукту в очах спільноти та потенційної клієнтури [11].

У лінгводидактиці мовленнєву компетентність трактовують як:

- практичне оволодіння українською мовою, її словникового запасом, граматичним ладом, дотримання в усних і писемних висловлюваннях мовних норм (О. Горошкіна);
- діяльність людини, спрямовану на розуміння або створення тексту (усного або писемного), що здійснюється в процесі мовленнєвої діяльності (М. Пентілюк);
- уміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях, використовувати

ти для цього мовні, позамовні (міміка, жест) та інтонаційні засоби виразності мовлення (А. Богуш); – важливу інтегральну якість людини, що сприяє її соціалізації, виявляється в здатності та готовності до користування мовними засобами, закономірностями їх функціонування для побудови та розуміння мовленнєвих висловлювань (І. Черних).

Аналіз і синтез наукових джерел показує, що визначення поняття „мовленнєва компетентність майбутнього фахівця туристичного профілю” залежить від розуміння ролі мовлення в професійній діяльності. За класифікацією професій С. Климова, професія туристичного менеджера належить до схеми „людина – людина” [4]. Вимоги до людей цього типу професій такі: прагнення до спілкування, вміння контактувати з незнайомцями, вміння слухати, здатність володіти мовленням, невербальними засобами спілкування, здатність знаходити спільну мову з різними людьми, вміння їх переконувати [4, с. 436].

Ці вимоги вказують на необхідність і важливість формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців туристичного профілю, що дасть їм змогу брати участь у професійному міжкультурному спілкуванні, обирати комунікативно доцільні засоби вербальної та невербальної поведінки на основі знань про культуру інших народів у межах діалогу культур, використовувати правила доречної мовленнєвої поведінки, що відповідають певній ситуації, грамотно й доречно враховувати особливості пропонуваної ситуації спілкування, досягти успішності й

ефективності в мовленнєвих контактах, об'єктивно оцінити мовлення своє й співрозмовника.

Висновки. Отже, узагальнюючи подані в науковій літературі тлумачення ключових понять наукової студії, зокрема „компетентність”, „професійна компетентність” і „мовленнєва компетентність”, ми розумітимемо професійну мовленнєву компетентність майбутнього фахівця туристичного профілю як інтегральну здатність студента та його готовність до засвоєння закономірностей функціонування мовних засобів у мовленні для сприйняття, розуміння і створення висловлювання під час фахової діяльності.

Професійне становлення спеціалістів туристичної галузі вимагає від них підвищеної мовленнєвої відповідальності, особливої уваги до організації ефективної мовленнєвої підготовки. Це пояснюємо тим, що професійна мовленнєва компетентність є одним зі складників професійної компетентності сучасного фахівця й зумовлює його конкурентоспроможність і затребуваність.

Формування професійної мовленнєвої компетентності майбутніх фахівців туристичного профілю – складний процес, ефективна реалізація якого залежить від методично доцільного добору й поєднання методів, прийомів і засобів навчання. Звичайно, у межах статті складно розкрити всі аспекти такої важливої проблеми, як формування мовленнєвих умінь і навичок студентів – майбутніх фахівців туристичної галузі. Перспективи подальших досліджень убачаємо в розробленні системи комунікативних вправ, яка сприятиме формуванню професійної мовленнєвої компетентності студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: Теорія і практика / А.М. Богуш. – Запоріжжя: Просвіта, 2000. – 216 с.
2. Гуменюк Г.М. Компетентнісний підхід до професійної підготовки фахівців у галузі туристичної діяльності / Г.М. Гуменюк // Карпатський край. – 2012. – № 2. – С. 131-135. / URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/kkr_2012_2_21.pdf
3. Зайчук Г.М. Формування професійної компетентності майбутніх маркетологів туристичної галузі у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Зайчук Ганна Модестівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К., 2010. – 20 с.
4. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения : учеб. пособие / Е.А. Климов. – Ростов-н/Д. : Феникс, 1996. – 509 с.
5. Культура мовлення вчителя-словесника / [Горошкіна О.М., Нікітіна А.В., Попова Л.О., Порохня Л.В., Рудіна О.М.]. – Луганськ: СПД Резніков В.С., 2007. – 112 с.
6. Окопна Я.В. Майбутній менеджер туризму у процесі формування німецькомовної комунікативної компетентності / Я.В. Окопна // Сучасний студент у контексті особистісно-діяльнісного підходу: за результатами науково-методичних досліджень / URL: <http://bigich.knlu.kiev.ua/Zmist14.htm>
7. Саух І.В. Моделі професійної компетентності менеджера туристичної індустрії як основа конкурентоспроможності галузі / І.В. Саух // Економіка. Управління. Інновації. – 2010. – № 2. / URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2010_2_38.pdf
8. Словник-довідник з української лінгводидактики [Текст] : [навч. посіб.] / [М. Пентилюк та ін.] ; за заг. ред. проф. М. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2015. – 319 с.
9. Соловей Л.С. Компетентнісний підхід і оптимізація туристичної освіти / Л.С. Соловей // Людський капітал в умовах трансформації українського суспільства: Міжнарод. наук. конф. викл. асп. і студ. /Зб. тез. – К.: Акад. праці і соц. відносин Федер. проф. спілок України, 2014. – С. 23-24.
10. Теорія туристичної освіти і навчання / Історія туризму в Україні : Навч. посібник / В.К. Федорченко, Т.А. Дьорова. – К. : Вища школа, 2002. – С. 70-135.
11. Тишевська-Шапошник О.В. Комунікативні стратегії як основа розвитку туристичної діяльності / О.В. Тишевська-Шапошник // Вісник Харківської державної академії культури. – 2012. – Вип. 35. – С. 180-187. / URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2012_35_22.pdf
12. Черних І. Висвітлення поняття „мовленнєва компетентність” у сучасній лінгвістиці / І. Черних // Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. – 2010. – Ч. 2, №22(209). – С. 38-44.

REFERENCES

1. Bogush A.M. Preschool Linguodidactics: Theory and Practice / A.M. Bogush. – Zaporizhya: Prosvita, 2000. – 216 p.
2. Humeniuk H.M. Competency Approach to Professional Preparation of Experts in Tourism Sphere / H.M. Humeniuk / Karpatsky Kraj. – 2012. – № 2. – P. 131-135. – Website: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/kkr_2012_2_21.pdf
3. Zajchuk H.M. Formation of Professional Competence of Future Marketers in Tourism Sphere during Professional Preparation: dissertation abstract... Candidate of Pedagogical Sciences: 13.00.04 / Zajchuk Hanna Modestivna: National Pedagogical Dragomanov University. – K, 2010. – 20 p.
4. Klimov E. A. Psychology of Professional Self-Determination: tutorial / E.A. Klimov. – Rostov-on-Don: Phoenix. 1996. – 509 p.
5. Language Culture of Teacher-Philologist / [Horoshkina O.M., Nikitina A.V., Popova L.O., Porokhnia L.V., Rudina O.M.]. – Luhansk: Reznikov V.S., 2007. – 112 p.
6. Okopna Ya.V. Future Tourism Manager in the Process of Communicative German Language Competence Forming / Ya.V. Okopna // Contemporary Student in Context of Person

- Oriented Approach: based on the results of scientific and methodological investigations. / URL: <http://bigich.knlu.kiev.ua/Zmist14.htm>
7. Saukh I.V. Models of Professional Manager Competence of Tourism Industry as Basis for Industry Competition / I.V. Saukh // Economics. Management. Innovations. – 2010. – № 2. / URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/eui_2010_2_38.pdf
 8. Dictionary of Ukrainian Linguodidactics [Text] : [tutorial] / [M. Pentyliuk and others] ; editorial version of professor M. Pentyliuk. – K: Lenvit, 2015. – 319 p.
 9. Solovej L.S. Competency Approach and Optimization of Tourism Education / L.S. Solovej // Human Resources in Conditions of Ukrainian Society Transformation: International Scientific Conference of Teachers, Postgraduates, and Students/36. theses. – K.: Academy of Labour and Social Relationships of Federal Professional Communities of Ukraine, 2014. – P. 23-24.
 10. Theory of Tourism Education and Studying / History of Tourism in Ukraine: Tutorial / V.K. Fedorchenko, T.A. Dioriova. – K. : Vyscha Shkola, 2002. – P. 70–135.
 11. Tyshevska-Shaposhnyk O.V. Communicative Strategies as Basis of Tourism Development / O.V. Tyshevska-Shaposhnyk // Newsletter of Kharkiv State Academy of Culture. – 2012. – Edition № 35. – P. 180-187. / URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2012_35_22.pdf
 12. Chernyckh I. Clarifying Notion „Speech Competence” in Modern Linguistics / I. Chernyckh // News Letter of Taras Shevchenko National University of Kyiv. – 2010. – Part 2, № 22(209). – P. 38-44.

Professional speech competence as scientific notion

N.D. Skybun

Abstract. In the article on the basis of the academic literature analysis, the notion of «professional speech competence of future experts of tourism industry». Summarizing submitted in the academic literature definitions of the key notions of scientific article, in particular “competence”, “professional competence”, it was concluded that professional speech competence of future experts of tourism industry is an integral capability of a student and his / her readiness to perceive regularities of functioning of the language means in speech for perception, comprehension, and creation of an utterance during professional activity.

Keywords: *competence, competency, professional competence, speech competence, professional speech competence of tourism industry expert*